

РОЗДІЛ 1

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

УДК 340.114: 342.5

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-2/1>

ІНСТИТУТ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮСТИЦІЇ ТА БАЛАНС ВЛАДИ В ДЕМОКРАТИЧНІЙ ДЕРЖАВІ

THE INSTITUTE OF CONSTITUTIONAL JUSTICE AND THE BALANCE OF POWER IN A DEMOCRATIC STATE

Бичков І.Г., здобувач

*Науково-дослідний інститут державного будівництва та місцевого самоврядування
Національної академії правових наук України*

Стаття присвячена дослідженню механізмів впливу інституту конституційної юстиції на процеси збалансування влади у демократичній державі та формулюванню висновків щодо вихідних засад реформування вітчизняної конституційної моделі відповідних правовідносин.

У роботі констатується, що особливий статус органів конституційної юстиції в межах континентальної моделі, зокрема статус Конституційного Суду України поміж гілок державної влади, зумовлений важливою місією органів конституційної юстиції щодо пошуку балансу між позитивним, природним правом і політичним впливом різних гілок влади. Відповідне завдання дозволяє проведення певних аналогій зі статусом деяких інших владних суб'єктів. Хоча в Україні Президент згідно зі ст. 102 Конституції України є гарантом дотримання Конституції України, тобто також виконує функцію забезпечення балансу влади, характер виконуваних завдань у відповідному сенсі порівняно з органом конституційної юстиції у них є різним. Якщо функціональний статус президента орієнтований здебільшого на забезпечення конструктивної взаємодії політичних сил із виконавчою гілкою влади, то завдання інституту конституційної юстиції мають більш універсальний характер. Ключовою відмінністю Конституційного Суду України в цьому відношенні як суб'єкта відносин між гілками влади є значно більша і навіть фактично максимальна рівновіддаленість від кожної з цих гілок. Зазначене становище гарантоване механізмом формування цього інституту, адже реалізована в Україні модель передбачає, що Президент України, Верховна Рада України та з'їзд суддів України призначають по шість суддів Конституційного Суду. Подібна модель довела власну ефективність на практиці, оскільки ключовим фактором залучення судової гілки влади до процедури формування органу конституційної юстиції є не схожість/відмінності здійснюваних ними завдань, а саме необхідність рівного представництва цієї гілки влади у діяльності відповідного інституту, адже балансує роль потребує максимальної неупередженості, що може бути забезпечене виключно в межах моделі рівного представництва. Особливої актуальності така модель набуває в умовах, коли законодавча, виконавча влада і президент є представниками однієї політичної сили, коли орган конституційної юстиції фактично залишається єдиним суб'єктом, здатним протистояти можливим намірам відповідних сил «контролювати» судову гілку влади. Особливий статус органів конституційної юстиції поряд із інституційним забезпеченням їхньої максимальної віддаленості від жодної окремої гілки влади гарантується також вимогами професійності їх складу та відомою мірою незалежності від електоральних настроїв.

Ключові слова: баланс влади, конституційна юстиція, конституційна юстиція, система стримувань і противаг, поділ влади, Конституційний Суд України.

The article is devoted to the study of the mechanisms of influence of the institute of constitutional justice on the processes of balancing power in a democratic state and formulating conclusions on the initial principles of reforming the national constitutional model of relevant legal relations.

The author states that the special status of constitutional justice bodies within the continental model, in particular the status of the Constitutional Court of Ukraine among branches of state power, is conditioned by the important mission of constitutional justice bodies to find the fine line between the positive, natural law and political influence of different branches of government. The corresponding task allows to draw certain analogies with the status of some other authorities. Although in Ukraine the President according to Art. 102 of the Constitution of Ukraine, is the guarantor of the observance of the Constitution of Ukraine, ie it also performs the function of ensuring the balance of power, but the nature of the tasks performed in the corresponding sense in comparison with the body of constitutional jurisdiction they are different. If the functional status of the president is focused mainly on ensuring constructive interaction of political forces with the executive branch of power, then the tasks of the institute of constitutional justice are more universal. The key difference between the Constitutional Court of Ukraine in this respect, as the subject of relations between the branches of power, is much greater, and even in fact, the maximum equidistance from each of these branches. This position is guaranteed by the mechanism of formation of this institute, since the model implemented in Ukraine implies that the President of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine and the Congress of Judges of Ukraine appoint six judges of the Constitutional Court. It is noted that such a model has proven to be effective in practice, since the key factor in involving the judicial branch in the procedure of forming a body of constitutional jurisdiction is not the similarity / difference of their tasks, namely the need for equal representation of that branch of power in the activities of the respective institute, since the balancing role of the institution is obvious. requires the utmost impartiality that can only be ensured within the framework of the peer representation model. Such a model is particularly relevant when the legislative, executive and president are representatives of one political force, when the body of constitutional jurisdiction is in fact the only entity capable of resisting the possible intentions of the relevant forces to "control" the judicial branch. At the same time, the special status of bodies of constitutional justice, along with the institutional maintenance of their maximum distance from any single branch of government, is also guaranteed by the requirements of professionalism of their composition and a certain degree of independence from electoral sentiment.

Key words: balance of power, constitutional jurisdiction, constitutional justice, system of checks and balances, separation of powers, Constitutional Court of Ukraine.

Постановка проблеми. Як свідчить порівняльний аналіз системи стримувань і противаг, закладених у вітчизняній Конституції з досвідом розвинених європейських країн, формально вони цілком відповідають традиціям останніх. Водночас неодноразове загострення

відносин між гілками влади, що переростали у системні політичні кризи та вирішувалися не завжди правовим шляхом, вказують на недостатню сформованість дієвого конституційного механізму їх вирішення. Посилення ролі парламенту, не маючи під собою політично структурова-

ного суспільства, розвиненої партійної системи та демократичної політичної культури, актуалізувало проблему забезпечення конструктивної взаємодії між гілками влади. У цьому сенсі особливого значення набуває проблема визначення механізмів впливу інституту конституційної юстиції на процеси збалансування влади, що і стало предметом цієї публікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика конституційної юстиції відображена у багатьох роботах, серед яких праці авторитетних вчених С.А. Авакьяна, С.В. Боботова, М.В. Вітрука, В.О. Гергелійника, М.М. Гультая, С.В. Шевчука, М.І. Козюбри, В.П. Колісника, О.М. Мироненко, Т.П. Міхеєвої, А.В. Портнова, А.О. Селіванова, О.В. Скрипнюка, П.Б. Стецюка, В.П. Тихого, Т.Я. Хабрієвої, В.М. Шаповала, В.С. Чіркина та ін. Тим не менш, проблема визначення механізмів впливу інституту конституційної юстиції на процеси збалансування влади у демократичній державі має достатньо дискусійних і невирішених питань.

Мета статті полягає у визначенні механізмів впливу інституту конституційної юстиції на процеси збалансування влади у демократичній державі та формулюванні висновків щодо вихідних засад реформування вітчизняної конституційної моделі відповідних правовідносин.

Виклад основного матеріалу. Проблематика завдань органів конституційної юрисдикції належить до категорії дискусійних як з огляду на відмінності у її національних моделях, так і враховуючи суб'єктивізм тих чи інших дослідників. Переважна більшість науковців власні висновки ґрунтує насамперед на особливостях інституційно-правового оформлення конституційної юстиції в тій чи іншій країні. Так, відомий вітчизняний державознавець, проф. М.А. Нудель, виділяв чотири групи країн із різними системами органів конституційного контролю і нагледу: 1) країни, в яких конституційність правових актів можуть перевіряти суди загальної юрисдикції від нижчих до вищих інстанцій (США, Аргентина, Данія, Японія); 2) країни, де визнати закон неконституційним може лише Верховний суд держави (Австралія, Болівія, Індія, Швейцарія); 3) країни, в яких створено спеціальні конституційні суди (Австрія, ФРН, Кіпр, Туреччина); 4) країни, де конституційний контроль здійснює спеціальний орган несудового характеру (наприклад, Конституційна рада у Франції) [1, с. 51–53]. Сьогодні переважає спрощена класифікація, однак навіть зменшення кількості основних моделей до двох – американської та європейської – не спрощує процес інтерпретації змісту цього феномену.

Традиційно лінія розподілу між американською і європейською моделями проводиться за способом правового визначення місця органів конституційної юстиції в системі поділу влади. Якщо у країнах із американською моделлю конституційного контролю така діяльність реалізується в рамках судової гілки влади, то для країн із європейською моделлю, де конституційна юстиція здійснюється спеціалізованими органами, важливим є питання визначення співвідношення конституційної юрисдикції із судовою владою, через що в юридичній науці продовжується гостра дискусія щодо того, чи збігаються вони, або ж чи є конституційне правосуддя самостійним, четвертим видом влади.

Дослідження наукової літератури дозволяє констатувати, що органи конституційної юстиції та суди загальної юрисдикції у країнах романо-германської правової сім'ї переважно мають як спільні, так і відмінні риси. Так, спільними є норми щодо можливості ініціювання процесу за заявою уповноважених осіб і загальні принципи правосуддя. До останніх традиційно відносять принципи верховенства права, незалежності, колегіальності, рівноправності суддів, гласності, повноти та всебічності розгляду справ і обґрунтованості прийнятих рішень, притаманних обом інститутам.

Значна кількість вітчизняних науковців характеризує вала Конституційний Суд України як судовий орган або орган, що належить до судової гілки влади. Водночас із внесенням у 2016 р. змін до ст. 124 Конституції України, внаслідок чого з розділу VIII «Правосуддя» було виключено норму щодо здійснення судочинства Конституційним Судом України, формальних аргументів для такої позиції стало менше.

У країнах, де застосована європейська модель конституційної юстиції, за своїм статусом орган спеціалізованого конституційного контролю є одним із вищих конституційних органів, наділеним особливими рисами, які характеризують його автономне становище. Так, призначення суддів здійснюється політичними органами держави (щонайменше двома гілками влади). До складу цього органу нерідко допускаються не лише професійні судді, але й інші особи, у т. ч. і ті, що не є юристами. На відміну від інших органів конституційного контролю, які здійснюють цю діяльність поряд з іншими функціями, конституційний контроль є основною функцією цього органу. Інституту конституційної юстиції притаманна особлива форми діяльності – конституційне судочинство (квасисудові органи також діють у межах особливих процедурних правил), а також значна організаційна незалежність, що виражається у його праві приймати самостійно регламент, обирати голову суду та ін. Юрисдикція цих судів поширюється на інститути законодавчої, виконавчої, а нерідко й судової влади. Їм належать виняткові повноваження щодо прийняття остаточних рішень, особливо у сфері контролю конституційності нормативних актів, оскільки навіть негативний акт (наприклад, скасування парламентом закону через його неконституційність) може стати об'єктом конституційного контролю. Рішення цих органів мають вагомe правове обґрунтування, що компенсує слабкість їхньої легітимної основи та в переважній більшості країн є остаточними та загальнообов'язковими [2].

Наведені специфічні характеристики інституту конституційної юстиції дали підстави для поширення у науковій літературі підходу, який ґрунтується на визнанні цього державного органу самостійною гілкою влади, а не доповненням до інших. У країнах з австрійською моделлю конституційну юстицію часто відносять до четвертого виду влади, поряд із законодавчою, виконавчою та судовою. Останніми роками для цих країн характерним є значне посилення статусу політичних гілок влади, і, якщо їхнє панування не піддається контролю, це може стати приводом для зловживань. Конституційне правосуддя як контрольна гілка влади, яка історично з'явилася пізніше, має можливість ефективно контролювати політичну владу, залишаючись незалежним від судової системи [3, с. 91; 4, с. 1040]. Знаходячись поза трьома гілками влади, воно забезпечує дотримання ними своїх повноважень і, таким чином, займає автономне місце відносно законодавчої, виконавчої та судової гілок і має своїм завданням забезпечити баланс трьох гілок державної влади.

Відомий французький конституціоналіст Л. Фаворо із цього приводу констатує, що в більшості країн, які прийняли кельзенівську модель, конституційне правосуддя перебуває поза трьома гілками влади, забезпечуючи дотримання ними своїх повноважень [5, с. 16]. На відміну від відомчого й адміністративного контролю, що ведеться органами, які здійснюють і інші функції, інституту контролюючої влади займають самостійне й особливе місце, що виражено в законодавстві. Цей демократичний інститут відіграє серйозну превентивну роль, коли, діючи чітко, спонукає не тільки органи державної влади, а й кожного члена суспільства до правових, конституційних дій [6, с. 17].

Характеризуючи судовий конституційний контроль разом із загальним контролем як організаційно-правовою формою діяльності держави та іншими формами

конституційного контролю, Ж.І. Овсепян виокремлює такі його особливості: 1) цей різновид інституту соціального, державного контролю здійснюють постійні органи держави; 2) це форма державного контролю, побудована на професійній основі, причому вища серед спеціалізованих форм контрольної діяльності; 3) судовий конституційний контроль – контрольна правоохоронна діяльність, що ґрунтується на переважанні юрисдикційних способів; 4) порівняно із загальним державним контролем судовий конституційний контроль поширюється не тільки на сферу управління, але й передусім охоплює нормотворчість і законодавчу діяльність; 5) це спеціалізований механізм охорони нормативного акта вищої юридикційної сили – Конституції держави; 6) це вища (після парламентської та референдуму) форма конституційного контролю [7, с. 45–46].

У вітчизняній правовій науці також триває дискусія щодо можливості віднесення Конституційного Суду України до т. зв. контрольної, або наглядово-контрольної гілки влади, поряд з інститутами прокуратури, омбудсмена, Рахункової палати та деякими іншими органами. На думку прибічників подібної позиції, конституційна юстиція в Україні має природу контрольної влади, оскільки для ефективного дії принципу поділу влади в державі необхідний незалежний арбітр, котрий би мав повноваження щодо здійснення механізму стримувань і противаг. Як аргумент на підтвердження цієї позиції наводяться положення теоретичних праць Н. Кельзена про необхідність існування четвертої влади, яка повинна бути владою не в усіх її релієфних характеристиках, а яка лише виконувала б роль запобіжника або «негативного законодавця» в механізмі державної влади, оскільки наявність трьох фундаментальних гілок влади, що уособлюють єдину державну владу, не виключає можливості існування функціонально самостійних контрольних наглядових інститутів і визначає необхідність існування демократичних форм контролю і нагляду.

Проводячи аналогії, проголошення принципу верховенства права без утворення контролюючого суб'єкта, який би дійсно міг відстояти це верховенство, можна було б порівняти із проголошенням прав людини без утворення судів, котрі б могли ці права захистити та відновити. Як зазначають І. Колушко та Я. Журба, конституція сильна тоді, коли сильний конституційний суд, а сильна конституція є однією із найважливіших запорук успішного розвитку держави. Роль конституційного суду в державі часто характеризують як боротьбу за конституційність. Боротьба тому, що представники влади завжди схильні намагатися вийти за межі конституційних повноважень, якщо є така нагода і вигода від цього. Однак роль конституційного суду якраз полягає в тому, щоб не допустити порушення конституції владними органами. Таким чином, політична влада і конституційний суд завжди перебувають, так би мовити, на різних полюсах. І в той момент, коли конституційний суд починає обслуговувати владу, можна ставити крапку не тільки на дії верховенства права, а й права взагалі [8]. Прямим свідченням покладання на Конституційний Суд України функції захисту Конституції, окрім власне повноважень щодо вирішення питань про відповідність Конституції України й офіційного її тлумачення, є зокрема й те, що згідно з Конституцією України Конституційний Суд є обов'язковим учасником процедури її зміни, оскільки здійснює відповідно до ст. 159 Конституції попередній конституційний контроль за законами про внесення змін до Конституції України, що є важливою особливістю конституційного статусу вітчизняного органу конституційної юрисдикції порівняно з органами конституційного контролю європейських країн.

Аналізуючи проблему захисту конституційних норм, деякі автори зазначають, що, здійснюючи негативну законотворчість, орган конституційної юстиції реалізовує функцію балансу щодо інших її гілок, не підриваючи їх

незалежне функціонування. Ідеться про завдання здійснювати контроль і допомагати порозумітися органам державної влади, не втрачаючи власної стриманості та зосередженості виключно на правових питаннях, уникаючи таким чином прямого втручання в політичні процеси [9, с. 10].

Слід, однак, зазначити, що при здійсненні цих повноважень органи конституційного правосуддя часто стикаються із загрозою їх політизації та перетворення на позитивного законодавця [10, с. 54]. Конституційне правосуддя може бути охарактеризоване як діяльність по обмеженню влади і вирішенню конфліктів, що дозволяє простежити чіткий зв'язок між ним і політикою [11, с. 102]. Враховуючи, що в основі будь-якого спору між вищими органами державної влади лежить саме політичне питання, яке може розвинути до питання про баланс гілок влади, третейську функцію інституту конституційної юстиції деякі дослідники характеризують як одну з основних [12, с. 35–39].

Про це свідчить і аналіз практики країн Центральної та Східної Європи у складний період становлення демократії, коли проблема конфлікту гілок влади фактично виявилася для них центральною. У літературі з цього приводу виділяють декілька можливих варіантів розвитку політичної кризи, зокрема: 1) конфлікт органу конституційної юстиції з парламентом, який вирішується на користь виконавчої влади; 2) конфлікт органу конституційної юстиції з виконавчою владою на користь парламенту; 3) функціонування органу конституційної юстиції як відносно незалежного арбітра у спорі двох інших гілок влади. На відміну від перших двох варіантів, що свідчать про політичну упередженість і мотивації органу конституційної юстиції, лише третій ґрунтується на позитивному праві.

У цьому зв'язку цікавою є думка А. Медушевського щодо традиційного конфлікту позитивного права і природного права, який досяг у посткомуністичних країнах Центральної та Східної Європи найбільш високого рівня. Саме внаслідок такого конфлікту, на думку автора, у цьому регіоні в умовах політичних криз є сумнівною реалізація чистої кельзенівської моделі конституційного суду (як гаранту конституції). Таку позицію автор пояснює переважачою тут нормативістською інтерпретацією позитивного права та загрозою перетворення органу конституційної юрисдикції на технічного експерта формальної конституційності законів, що не аналізує нормативний припис із позицій демократичного правового ідеалу. У країнах Центральної та Східної Європи, в яких конституційні суди на певний час опинилися у центрі політичних криз і виступили арбітрами з принципових питань перехідного періоду, постало питання: наскільки в умовах політичних криз необхідно було створювати саме таку модель конституційного судочинства і чи не мали такі дії деструктивного характеру під час конституційних реформ, які мали виключно політичний характер? Адже за таких умов органи конституційної юстиції опинилися у двозначному становищі: з одного боку, вони були заручниками попередньої тоталітарної ідеології та моделі номінального конституціоналізму, а з іншого – активною силою конституційної модернізації, спрямованої на трансформацію цієї традиції та прийняття норм конституціоналізму західного зразка. Сутність дилеми, яка постала перед конституційними судами цих країн, полягала у необхідності вибору між формально-правовим вирішенням проблеми (виходячи з недосконалого конституційного права перехідного періоду) і її вирішенням із погляду демократичних правових принципів. Друга позиція, часто маючи менш обґрунтований характер із формально-нормативістської позиції, все ж по-суті більше відповідала завданням правової модернізації, оскільки мала на меті: необхідність звернення до загальних принципів ліберальної демократії; врахування співвідношення правових рішень із їхніми

соціальними та політичними наслідками; здійснення позитивного впливу на реформи за допомогою політики права [13, с. 13–42]. Зазначене, на нашу думку, цілком аргументовано вказує на важливу місію органів конституційної юстиції відносно пошуку тонкої межі балансу між позитивним, природним правом і політичним впливом різних гілок влади в умовах конфлікту.

Особливий статус Конституційного Суду України поміж гілок державної влади в Україні дозволяє проведення певних аналогій зі статусом деяких інших владних суб'єктів, насамперед Президента України. Адже згідно зі ст. 102 Конституції України Президент України є гарантом не лише державного суверенітету, територіальної цілісності України, прав і свобод людини і громадянина, але і додержання Конституції України.

Така система відповідає практиці багатьох напівпрезидентських республік, де конституційно за президентом закріплюється статус глави держави, політичного арбітра, гаранта найвищих суспільних і державних цінностей (Вірменії, Грузії, Португалії, Румунії, Франції, Хорватії), тоді як наближення президента до виконавчої влади може впливати лише із системного аналізу конституційних норм, що визначають його повноваження і засади взаємодії з парламентом та урядом. Для характеристики дуалістичної моделі організації виконавчої влади нерідко застосовують такі формулювання, як «подвійний центр виконавчої влади», «складний центр виконавчої влади», «двоголова виконавча влада», «здійснення виконавчої влади президентом та урядом» та ін.

Отже, на Президента України фактично покладено функцію забезпечення балансу влади, однак характер виконуваних завдань у відповідному сенсі порівняно з органом конституційної юрисдикції є різним. Дуалізм виконавчої влади повинен насамперед бути орієнтованим на конструктивну взаємодію Президента й уряду. Позитивний досвід інших країн показує, що за ефективної організації виконавчої влади дуалізм якраз слугує певним запобіжником щодо кризових явищ, фактором забезпечення стабільності. Якщо ж дуалізм виконавчої влади породжує протистояння та політичні кризи, то причини слід шукати не у внутрішніх недоліках цього феномену, а у неправильній імплементації механізму організації дуалістичної виконавчої влади, спотворенні її суті. Як зазначає М.І. Козюбра: «Глава держави у країнах із дуалістичною виконавчою владою в умовах багатопартійності у країні та багатопартійного складу парламенту часто відіграє роль арбітра між політичними силами, особливо при формуванні уряду за відсутності в парламенті монополюючої партії. «Одногорова» виконавча влада, на думку багатьох зарубіжних конституціоналістів, є небезпечною, оскільки можлива надмірна концентрація влади в руках парламенту (точніше – парламентської більшості) й уряду. Інша річ, що дуалізм виконавчої влади в Україні спотворений тим, що існує не один центр управління, яким має бути уряд, а два чи навіть три такі центри. Це, справді, явище ненормальне, і його необхідно усувати у процесі конституційної реформи» [14, с. 36].

Ключовою відмінністю Конституційного Суду України в цьому відношенні як суб'єкта відносин між гілками влади є значно більша і навіть фактично максимальна рівновіддаленість від кожної з цих гілок. Зазначене становище гарантоване механізмом формування цього інституту, адже реалізована в Україні модель передбачає, що Президент України, Верховна Рада України та з'їзд суддів України призначають по шість суддів Конституційного Суду. Рівноправна участь судової влади поряд із законодавчою та виконавчою у формуванні органу конституційної юстиції не є безальтернативною моделлю, адже у багатьох країнах Центральної та Східної Європи застосовується й інший порядок: формування Конституційного Суду президентом і парламентом (Албанія, Словаччина,

Словенія, Чехія), формування Конституційного Суду парламентом (Польща) [15, с. 154]. В Україні також деякими дослідниками у процесі обговорення шляхів конституційної реформи неодноразово висловлювалася думка щодо недоцільності участі з'їзду суддів України та загалом судової влади у процесі формування складу Конституційного Суду України. Так, І. Коліушко відзначав, що наділення з'їзду суддів правом обирати суддів Конституційного Суду України фактично є введенням квоти для професійних суддів загальної юрисдикції у складі Конституційного Суду України. Враховуючи, що здійснення правосуддя судьями судів загальної юрисдикції занадто відрізняється від діяльності суддів Конституційного Суду України, це давало привід зазначеним авторам для запитання, чи доцільне таке представництво професійних суддів у складі Конституційного Суду України та чи сприяє воно забезпеченню професіоналізму Конституційного Суду України. У зв'язку із цим висловлювалася пропозиція змінити порядок призначення суддів КСУ, аби лише Парламент і Президент призначали по 9 суддів (по половині складу Конституційного Суду України) з числа відкритого списку претендентів на посаду судді КСУ, що формується кваліфікаційною комісією суддів Конституційного Суду [16, с. 155, 158].

На нашу думку, ключовим фактором залучення судової гілки влади до процедури формування органу конституційної юрисдикції є не схожість/відмінність здійснюваних ними завдань, а саме необхідність рівного представництва цієї гілки влади у діяльності відповідного інституту. Адже балансує роль потребує максимальної неупередженості, що може бути забезпечене виключно в межах моделі рівного представництва. Особливої актуальності така модель набуває в умовах, коли законодавча, виконавча влада і президент є представниками однієї політичної сили, коли орган конституційної юрисдикції фактично залишається єдиним суб'єктом, здатним протистояти можливим намірам відповідних сил «контролювати» судову гілку влади. Справедливість наведеної аргументації у вітчизняній конституційній практиці доведена Рішенням Конституційного Суду України від 11 березня 2020 р. № 4-р/2020 у справі за конституційним поданням Верховного Суду щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень законів України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII, «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» і деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування» від 16 жовтня 2019 р. № 193-IX, «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 р. № 1798-VIII, коли вітчизняний орган конституційної юрисдикції визнав такими, що не відповідають Конституції України, низку норм Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у редакції зі змінами, внесеними Законом України від 16 жовтня 2019 р. № 193-IX, які передбачали двократне скорочення складу Верховного Суду та встигли стати предметом гострої суспільної полеміки. Відповідні обставини наочно довели виключно важливу роль Конституційного Суду України у збалансуванні гілок влади та захисті поділу влади. Особливий статус органів конституційної юстиції поряд із інституційним забезпеченням їх максимальної віддаленості від кожної окремої гілки влади гарантується також вимогами професійності їх складу та відомою мірою незалежності від електоральних настроїв.

Отже, передбачена чинною Конституцією України модель поділу влади та змішана форма державного правління загалом достатньою мірою гарантують забезпечення демократичного розвитку України. При обранні актуальної моделі змішаної форми державного правління важливим є органічне поєднання елементів парламентської та президентської форми державного правління, враховуючи конкретні політичні та соціально-економічні реалії, а також проблеми, які проявилися за одинадцять років

життя України за Конституцією 1996 р. Дуалізм у виконавчій владі, передбачений змішаною формою правління, повинен сприяти виробленню демократичних традицій взаємодії вищих органів влади, стати запобіжником проявів узурпації влади як із боку парламентської більшості, так і з боку Президента, внести елементи взаємоконтролю суб'єктів політики, що, у підсумку, повинно зробити діяльність влади відкритою та прозорою для суспільства. Одночасно важливо мінімізувати прояви деструкції, які привносить дуалізм виконавчої влади у роботу всього механізму державної влади [17, с. 19]. Конституційний Суд України має бути реальним гарантом Конституції та арбітром у відносинах між вищими органами державної влади.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити низку висновків. Особливий статус органів конституційної юстиції в межах континентальної моделі, зокрема статус Конституційного Суду України серед гілок державної влади, зумовлений важливою місією органів конституційної юстиції щодо пошуку тонкої межі балансу між позитивним, природним правом і політичним впливом різних гілок влади. Відповідне завдання дозволяє проведення певних аналогій зі статусом деяких інших владних суб'єктів. Так, хоча в Україні Президент згідно зі ст. 102 Конституції України є гарантом додержання Конституції України, тобто також виконує функцію забезпечення балансу влади, характер виконуваних завдань у відповідному сенсі порівняно з органом конституційної юрисдикції у них є різним. Якщо функціональний статус президента орієнтований здебільшого на забезпечення

конструктивної взаємодії політичних сил із виконавчою гілкою влади, то завдання інституту конституційної юстиції мають більш універсальний характер. Ключовою відмінністю Конституційного Суду України в цьому відношенні як суб'єкта відносин між гілками влади є значно більша і навіть фактично максимальна рівновіддаленість від кожної з цих гілок. Зазначене становище гарантоване механізмом формування цього інституту, адже реалізована в Україні модель передбачає, що Президент України, Верховна Рада України та з'їзд суддів України призначають по шість суддів Конституційного Суду. Подібна модель довела власну ефективність на практиці, оскільки ключовим фактором залучення судової гілки влади до процедури формування органу конституційної юрисдикції є не схожість / відмінності здійснюваних ними завдань, а саме необхідність рівного представництва цієї гілки влади у діяльності відповідного інституту. Балансуюча роль потребує максимальної неупередженості, що може бути забезпечене виключно в межах моделі рівного представництва. Особливої актуальності така модель набуває в умовах, коли законодавча, виконавча влада і президент є представниками однієї політичної сили, коли орган конституційної юрисдикції фактично залишається єдиним суб'єктом, здатним протистояти можливим намірам відповідних сил «контролювати» судову гілку влади. Особливий статус органів конституційної юстиції поряд із інституційним забезпеченням їх максимальної віддаленості від жодної окремої гілки влади гарантується також вимогами професійності їх складу та відомою мірою незалежності від електоральних настроїв.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нудель М.А. Конституционный контроль в капиталистических государствах. Москва, 1968. 215 с.
2. Jackson V., Tushnet M. Comparative Constitutional Law. New York : Foundation Press, 1999. P. 455–543.
3. Cappelletti M. The Expanding Role of Judicial Review in Modern Societies. *The Role of Courts in Society*. Chapter 7. Boston : Dordrecht, Lancaster, 1988. P. 79–91.
4. Cappelletti M. Judicial Review in Comparative Perspective. *California Law Review*. 1970. Vol. 58. P. 1040–1057.
5. Ковлер А.И., Чиркин В.Е., Юдин Ю.К. Сравнительное конституционное право. Москва : Манускрипт, 1996. 165 с.
6. Арутюнян Г.Г. Конституционный Суд в системе государственной власти (сравнительный анализ). Ереван : Нжар, 1999. 238 с.
7. Овсепян Ж.И. Судебный конституционный контроль в зарубежных странах. Правовая защита конституций. Ростов-на-Дону : Литера-Д, 1992. 320 с.
8. Коліушко І, Журба Я. Конституціоналізм чи знуцання над Конституцією? *Українська правда*. 30.09.2010. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2010/09/30/5431397/> (дата звернення: 27.03.2020).
9. Бланкенагель А. Роль и значение принципа разделения властей. *Конституционный суд как гарант разделения властей* : сборник докладов. Москва : Институт права и публичной политики, 2004. С. 5–13.
10. Джангирян Ж.Д. К дискуссии о разделении властей и единстве власти: опыт Армении: научное издание. Москва : Изд-во «Когито-Центр», 2003. 84 с.
11. Бланкенагель А. Теория и практика конституционного контроля в ФРГ. *Советское государство и право*. 1989. № 1. С. 102.
12. Михайлова М.В. О некоторых аспектах деятельности Конституционного суда Молдовы. *Конституционное право зарубежных стран*. 2002. № 4. С. 35–39.
13. Медушевский А. Кельзеновская модель конституционного правосудия и изменение конституций в странах Восточной Европы. *Конституционное правосудие в посткоммунистических странах* : сборник докладов. Москва : Центр конституционных исследований МОНФ, 1999. С. 13–42.
14. До питання форми державного правління в Україні : пошук моделі. Інтерв'ю провідних учених-правознавців головному редактору журналу «Право України». *Право України*. 2009. № 10. С. 4–37.
15. Бульба О. Деякі аспекти реалізації принципу поділу влади в державах Центральної та Східної Європи. *Право України*. 2008. № 4. С. 151–156.
16. Коліушко І. Зауваження та пропозиції до проекту концепції внесення змін до Конституції України, взятого за основу Конституційною асамблеєю 21 червня 2013 р. (фрагменти). *Конституційна реформа : збірник матеріалів Центру політико-правових реформ за 2007–2013 рр.* Київ, 2013. С. 133–161.
17. Коліушко І., Кириченко Ю. Проблеми дієвості Конституції України та удосконалення її змісту. *Конституційна реформа : збірник матеріалів Центру політико-правових реформ за 2007–2013 рр.* Київ, 2013. С. 9–25.